

SZOMBATHELY – MÁSKÉPPEN

Bajzik Zsolt – Mayer László – Melega Miklós:

Szombathely mindenkép(p)en!

Műkedvelő- és amatőrfényképészek Szombathelyen a 19–20. században

Szombathely, Magyar Nemzeti Levéltár Vas Megyei Levéltára, 2018. 256 p.

ISBN 978-963-7227-37-0

Érdekfeszítő címmel; „*Szombathely mindenkép(p)en*”, jelent meg a három szerző által jegyzett kötet 2018-ban, és mi sem természetesebb, hogy Szombathelyen.

Az elmúlt 20–25 évben tapasztalható nosztalgiahullám, a „saját múlt” megismerésének igénye számos olyan könyv, kiadvány megjelenését eredményezte, melyekben kisebb-nagyobb települések, fővárosi kerületek, tájegységek mutatják be múltjukat, vagy annak egy aspektusát emelik ki képi emlékek, jelen esetben fotográfiák segítségével.

Nagyobb hazai könyvtárak katalógusában egyszerű kereséssel egyetlen kattintásra számos kiadvány bukkan elő, és az összetett keresés még tovább bővíti a találati listát.

A megjelent helytörténeti kötetek koncepciója, színvonal, a képek mellé rendelt feldolgozás mélysége igen változatos képet mutat a látványos, de egyszerű képeslapgyűjteményektől a tudományos igényű művekig.

Az egyik legújabb, szombathelyi kötet szerzői ma még szokatlan kiindulópontból közelítenek szűkebb hazájuk történetének közel 100 esztendejéhez. Egyidejűleg vizsgálják a kérdést helytörténeti és fotótörténeti szempontból. Az alcím „Műkedvelő- és amatőrfényképészek Szombathelyen a 19–20. században”, és ez gyakorlatilag a fényképek által elmesélt várostörténetet takarja. Ily módon kibontakozik (természetesen a tanulmányok segítségével) a város fotótörténetének amatőr vonulata is. A szombathelyi hivatásos fényképésszel, a szombathelyi fényképészek tevékenységével kapcsolatban már korábban születtek publikációk.

Hogyan is kell értelmeznünk ezt a városi fényképészet-történetet, illetve annak lokalitását – amatőr szemzőgből?

Szombathely – mint a magyar városok legtöbbször, a 19. század utolsó évtizedeiben indult gyors fejlődésnek. A kiegyezést követő időszakban már több, mint 20.000 lakossal bíró város fellendülésének nagy korszaka Éhen Gyula polgármesterségének idején, 1895-től kezdődött. Számátalan építkezés, fejlesztés, korszerűsítés jellemzi az időszakot (melynek eredményeit már 1910-ben egy alapos, tervrajzokkal, műszaki rajzokkal és fotográfiákkal illusztrált kötet foglalta össze).

Természetesen nem véletlen, hogy jelen összeállítás is ezt az időszakot, pontosabban 1899-et jelöli meg indulási időpontként, az indoklás megtalálható a könyvben. Ám azt is meg kell jegyezni, sőt aláhúzni, hogy részben a frissen alakult városi Savaria Fotóklub felhívására rendezték meg 1961-ben „A mi városunk” című fénykép-pályázatot és kiállítást. Tehát, ha úgy tetszik, egy több évtizedes kezdeményezés kelt (kicsit megváltoztatva) új életre ezen album által.

A kötet egy rendkívül érdekes, a korábbiaktól eltérő megközelítéssel rendezi a város történetének eseményeit: ezeket az amatőr fotográfiákra támaszkodva mutatja be. Szombathely lakosainak, fotográfusainak a jelen és a múlt iránti folyamatos érdeklődését, lokálpatriotizmusát jelzi, hogy 1997-ben, tehát alig húsz esztendővel ezelőtt már megjelent egy tradicionális megközelítésű, archív és kortárs felvételekkel gazdagon illusztrált album Szombathelyi képek címmel. A most megjelent *Szombathely mindenkép(p)en!* kötetet három nagyobb tanulmány indítja, átfogván a város amatőr fotótörténetét.

A kötet tartalma:

- A szombathelyi amatőr-fotográfia története (Bajzik Zsolt)
 - A magyar amatőr-fotográfia kialakulása
 - Az amatőr-fotózás szombathelyi kezdetei 1919-ig
 - Amatőr-fotósok és egyesületeik a két világháború között 1919–1945
 - Amatőr-fotózás és szakköri mozgalom a 2. világháborút követően, 1945–1956
 - A Savaria Fotóklub és a „mi városunk” fotósai 1957–1990
- Műkedvelő – profi Kiss Zoltán sokrétű tevékenységének bemutatása (Mayer László)
- Vizmathy Géza amatőr fotográfus munkássága (Bajzik Zsolt – dr. Melega Miklós)

E tanulmányok után tekinthető meg a tulajdonképpeni fényképalbum, amely a kötet legtekintélyesebb részét teszi ki: a mintegy 400 felvétel követi egymást a 89. és a 237. oldal között (a tanulmányok szövegközti képeit ehhez a számhoz még hozzá kell adni). A fényképalbum képeinek csoportosítása, összeállítása Bajzik Zsolt tanulmányának szerkezetét követi, s a közölt képek számát tekintve is ezzel áll arányban.

A kötet tíz esztendő gyűjtő-, rendszerező- és feltárómunkáját összegzi. A bevezetésből kiderül, hogy a Vasi Múzeumbarát Egylet kezdeményezte 2008-ban azt a programot, amelynek célja a hajdani műkedvelő fényképészek felvételeinek összegyűjtése volt. A hosszú távú projekt címe, szlogenje azonos volt a megjelent kötet címével: *Szombathely mindenkép(p)en*. A kezdeményezés az egykori műkedvelő fényképészek által a közéletről, annak egyes eseményekről, a város polgáraitól, a városkép változásairól készített felvételek összegyűjtésével a város 19–20. századi történetét egészíti ki újabb adalékokkal. A képek készítésekor még a szerzők sem gondolhattak arra, hogy végső soron, kis túlzással az örökkévalóságnak dolgoznak. A leghétköznapibb pillanat fontossága esetleg csak évtizedek múltán derül ki a történelmi körülmények, vagy a kutatás aspektusának függvényében. S ha ezekről a dolgokról, eseményekről nem készül felvétel, akkor a pillanat képe már utólag nem pótolható.

Mindenképpen fontos kiemelni, hogy a közölt képek (bár nem ismerhetjük, hogy mely képek maradtak ki az albumból) azt bizonyítják: a szombathelyi ún. amatőr-fotográfia cseppet sem maradt el a kor hivatásos fényképkészítőinek színvonalától. Ha az eseményfelvételeket, a városképeket összevetjük pl. az MTI felvételeivel, teljesen nyilvánvaló, hogy az 'amatőr' fotográfusok munkáinak színvonala (a kompozíció, a beállítások, a fénykezelés) a hivatásos fotográfusok felvételeinek színvonalával szinte azonos nívón van.

A szombathelyi program egyik újszerűségét az adja, hogy a felvételek mellett a fényképek elkészítésének körülményei, indítékai, a fotográfus személyes története is a kutatás tárgyává váltak.

A közzétett felhívás kapcsán beérkezett fényképeket a szervezők digitalizálták és rögzítették a dokumentumokhoz kapcsolódó információkat. A digitális gyűjtemény számos tételéhez felkutatták a múzeumi, levéltári és könyvtári forrásokat is.

A munka azonban nem állt meg ezen a ponton: a Vasi Múzeumbarát Egylet számos rendezvényén, előadásán mutatták be az összegyűjtött és már feldolgozott képeket, a közönség megismerhette a felvételekhez kapcsolódó történeteket, a képek készítőit (vagy leszármazottait) is. A rendezvénysorozat egyes eseményeit ugyancsak megismerheti az érdeklődő az előző felsorolásából.

A tíz esztendő gyűjtő- és feldolgozó munka összefoglalása volt az a tárlat, amelyet az összegyűjtött (és kiválogatott) képekből rendeztek a Magyar Nemzeti Levéltár Vas Megyei Levéltárának kiállítótermében 2017 júniusában. A kronologikus sorrendben bemutatott képanyag az 1899–1990 közötti időszakot fogta át: az első pontosan dokumentálható szombathelyi amatőr felvétel elkészültétől a rendszerváltás (vagy inkább a fényképezési adottságok, lehetőségek erőteljes megváltozásának) idejéig. A teljes koncepciót a kiállítás kurátora, Bajzik László részletesen kifejtette több interjúban.

A magángyűjtőktől és/vagy családi archívumokból származó felvételek mellett a közönség elé kerültek a Vas Megyei Levéltár gyűjteményeiből és a Savaria Múzeum Történelmi osztályából származó fotográfiák is, továbbá állami vállalatok archívumainak és más intézmények fényképei is – együttesen mesélve a vasi megyeszékhely 20. századi történetének eseményeiről, a város változásairól. Fontos kiemelni, hogy az 1945–1990 közötti korszak dokumentálása során az összeállítók tárgyilagosan támaszkodtak az MSZMP Vas Megyei Bizottsága Archívumának Fényképgyűjteményére is – amely lehet, hogy manapság nem divatos, de doku-

mentumértéke miatt megkerülhetetlen.

Külön-külön fejezet foglalkozik a szombathelyi fotográfus társadalom két rendkívül jelentős alakjával. Egyikük, Kiss Zoltán, fotográfus és lapalapító szakíró eddig nem kapta meg a tevékenységét megillető figyelmet. Ő nem csupán amatőr fotográfus volt, hanem a nyolcadikként megindult – és tíz esztendőn át megjelenő – magyar szaklap, a *Fotografia* kiadása és szerkesztése is a nevéhez fűződik. Mayer László igen alapos tanulmánya az életrajzi vonatkozások keretében mutatja be a szakmai életutat, a fotográfusi, kiállítóművészi és lapszerkesztői tevékenységet, a kényszerűen profivá válás, majd a műterem működésének nehézségeit. Számtalan mozaikból áll össze ez az életút, melynek igen sok részlete a fotótörténeti szakirodalomban sem jelent eddig meg kellő mélységben.

Hasonló szakmai alaposág jellemzi a *Vizmathy Géza* amatőr fotográfus munkásságát bemutató fejezetet is, melynek szerzői Bajzik Zsolt és dr. Melega Miklós. Elmondható, hogy *Vizmathy* a város életének önzetlen dokumentátora, hihetetlen precíz amatőr fényképésze volt. Ezt a precízitást a MOL VaML-ben megtalálható számos albuma, többszáz felvétele bizonyítja – hiszen az albumokba rendezett képek mellett forrásértékű feljegyzései is megtalálhatók, melyek a kutatás számára (város- és fényképésztörténeti egyaránt) fontos adatokkal szolgálnak. Városfényképeinek szerencsés sors jutott, nem kerültek feledésbe, nem szunyadtak fiókok mélyén: már az 1910-es kiadású, Bodányi Ödön által írott könyv közölte 35 professzionális színvonalú felvételét. Fennmaradt panorámaképei is igen értékes, ritka dokumentumok. Mindenképpen vissza kell térnünk az első fejezethez, amely igen fontos aspektusát tárgyalja az amatőr fotográfusok életének: nevezetesen az *egyesületi életet*. A kezdetek (1903) után a többszöri újrakezdés, 1930-tól az egy hónap különbséggel megalakuló két egyesület rövid története a magyar sajátosságokra rányitja a figyelmet. A későbbiekben, 1945 után az egyesületi élet helyett/mellett felvirágzó fotószakköri mozgalom még ugyancsak kevésbé kutatott, bár engeteg hír keletkezett róla az adott időszakban. A szerző az érdem, hogy ezt a millió apró mozaikkockát céppé rendezte, s a későbbiekben, 1957 után a Savaria Fotóklub tevékenységét is a lehetőségekhez képest észletesen áttekinti. Világosan látható, hogyan jöttek ki professzionális fotóművészek abból a pezsgő amatőréletről, amely a várost ez időben jellemezte.

Igen tájékozott szerzők az amatőr- és a műkedvelő fotográfiát ugyan külön kategóriaként említik a projekt

során, ám meg kell jegyezni, hogy ez a két fogalom a kezdetektől a mai napig erősen összefonódik. A *Magyar nyelv értelmező szótára* szerint a két fogalom gyakorlatilag ugyanazt a státuszt fedi. Az a finom különbségtétel, melyre utalás található a kötet 16. oldalán, megérne egy önálló tanulmányt, a fogalmak tisztázása (vagy egyértelműsítése) megmarad a jövő szakirodalmá számára.

A kötet a magyar fotótörténettel foglalkozó szakirodalomban kiemelkedően gazdag, impozáns kutatásokra támaszkodik. A szerzők az eseményeket, képeket rendkívül pontosan adatolják levéltári és könyvtári (sajtó- és könyvnyagra egyaránt kiterjedő) hivatkozásokkal, amely nem mondható általánosnak. Egyaránt feldolgozták a helyi sajtót, az országos lapokat, és a szaklapokat vonatkozásait sem hagyták figyelmen kívül.

Igen hasznos és pontos kronológia egészíti ki a kötetet, amely a szombathelyi fotóélettel kapcsolatos kiadványokra, eseményekre, kiállításokra is kiterjeszti figyelmét.

A nem szakmabeli olvasók számára (is) fontos tájékoztató lehetőséget jelent a rövidítésjegyzék. A névmutató (személynév és földrajzinév-mutató) ugyancsak kifogástalan alaposágú, és igen öröndetes, hogy a kötet szerzői gondoltak az ifjabb generációkra csakúgy, mint a nem szombathelyi kötődéssel bíró érdeklődőkre: a névmutató a régi utcanévek és nevezetességek esetében közli a mai elnevezést is.

A fényképalbum részben ugyanez a pontosság örvendeztet meg a kötet olvasóját: minden kép mellett szerepel a készítő neve (ha ismert), a lelőhely és a közgyűjtemények esetében a pontos leltári adat.

Ritka lehetőség ilyen kötetet forgatni – a szerzőket elismerés és köszönet illeti meg. Saját levéltáros szakmájuk magas szintű művelése mellett a fotótörténet vonatkozásában is kiváló és hiánypótló tanulmányokkal gazdagították annak magyar szakirodalmát.

A fényképek nem csupán kiegészítésként, illusztrációként szerepelnek, hanem önálló vizuális forrásként szolgálják a mindennapok történetének és a társadalom történetének kutatását. Ez a megközelítés a történetírás újabb nemzetközi irányzatával is összhangban van. Elegendő itt a német Gerhard Paul által összeállított *Visual History. Ein Studienbuch* (Göttingen, Vandenhoeck&Ruprecht, 2006.) munkára utalni.

Sajnálatos, hogy a szombathelyi amatőr fotográfia kötete még nem került könyvesbolti forgalomba – mindenki szellemi gazdagodásának érdekében azonban ez remélhetőleg változni fog.